

STATENS BEREDNING FÖR
MEDICINSK OCH SOCIAL
UTVÄRDERING

FORTE:

Forskningsrådet för
hälsa, arbetsliv och välfärd

PRIORITERINGAR FÖR FORSKNING OM SOCIALTJÄNSTEN

Perspektiv från brukare, policy och praktik

Förord

Forte har i samarbete med SBU undersökt vad socialchefer och brukar- och intresseorganisationer tycker är viktiga forskningsfrågor inom socialtjänsten. Målet är att öka nyttan av forskningen genom att bidra till att den vetenskapliga kunskap som tas fram är relevant och efterfrågad.

Projektet är en del i Fortes arbete med det nationella programmet för tillämpad välfärd-forskning som ska stärka klient- och praktikinära forskning inom socialtjänstens verksamhetsområden. Resultaten ska användas som underlag för programmet samt SBU:s verksamhet med forskningssammanställningar inom socialtjänstens område.

Stella Jacobson vid Forte och Therese Åström, Marie Österberg samt Gunilla Fahlström vid SBU har varit ansvariga projektledare för arbetet. Forte och SBU har samverkat med Regionala samverkans- och stödstrukturer (RSS), Nationell samverkansgrupp för kunskapsstyrning i socialtjänsten (NSK-S) samt Sveriges kommuner och landsting (SKL) i framtagandet och spridning av enkäterna för inventering och prioritering av forskningsfrågor. Ett stort antal socialchefer och representanter för brukar- och intresseorganisationer har engagerat sig i projektet och lyft de forskningsfrågor de kan se ur sina perspektiv. En arbetsgrupp med företrädare för socialtjänsten och företrädare för brukar- och intresseorganisationer har sedan tagit fram den slutliga listan över prioriterade forskningsfrågor.

Forte och SBU vill tacka alla som har varit inblandade i processen.

Ethel Forsberg
Generaldirektör, Forte

Susanna Axelsson
Generaldirektör, SBU

Innehåll

FÖRORD	2
SAMMANFATTNING	4
INLEDNING	5
SYFTE	6
VILKA KAN HA ANVÄNDNING AV RESULTATEN?	6
METOD	6
Inventering av forskningsbehov	7
Prioritering av forskningsfrågor i två steg	8
RESULTAT	8
Inventering av forskningsbehov	8
Prioritering av forskningsfrågor	9
1. Prioritering utifrån den webbaserade enkätundersökningen	9
2. Slutlig prioritering vid en workshop	10
SAMMANFATTANDE DISKUSSION	12
Avgränsningar	13
Enkäten för inventering av forskningsbehov	13
Prioritering av forskningsfrågor - en demokratisk men svår process	14
En användbar metod för att identifiera och prioritera forskningsbehov	14
NÄSTA STEG	15
PROJEKTGRUPP	16
ARBETSGRUPPEN FÖR PRIORITERING AV FORSKNINGSFRÅGOR	16
BINDNINGAR OCH JÄV	17
REFERENSER	17

För bilagor 1-7 samt data från inventeringen av forskningsbehov se
www.forte.se/publikation/prioriteringar-forskning-om-socialtjansten

Sammanfattning

Forte och SBU har undersökt vad olika professioner och brukare i socialtjänsten tycker är viktiga forskningsfrågor. Arbetet har omfattat en nationell enkätundersökning för att inventera forskningsbehov samt en prioritering av dessa. Prioriteringen genomfördes i två steg, dels en webbaserad enkätundersökning och dels en workshop. Vid workshoppen tog en arbetsgrupp med företrädare för socialtjänsten och brukar- och intresseorganisationer fram en slutlig gemensam lista med de tio mest angelägna forskningsfrågorna i socialtjänsten. Arbetet följde James Lind Alliance tillvägagångssätt.

De tio mest angelägna forskningsfrågorna i socialtjänsten är:

- Hur kan socialtjänsten arbeta med implementering, utmönstring och införande av evidensbaserad kunskap?
- Vilka metoder kan användas för uppföljning av insatser?
- Hur kan brukares och anhörigas delaktighet utvecklas inom socialtjänsten för att förbättra situationen för brukare/klienter och socialtjänstens arbetssätt?
- Vilka är effekterna samt upplevelser gällande digitalisering inom socialtjänsten?
- Vilka effekter har idéburen välfärd?
- Vilka effekter har tidiga insatser (universella)?
- Vilka är framgångsfaktorer och hinder för effektiv och fungerande samverkan?
- För vilka problem/ behov saknar socialtjänsten insatser?
- Vilka effekter har befintliga och nya behandlingsmetoder/insatser för att behandla klienters/brukares behov/problem?
- Hur tillförlitliga är standardiserade bedömningsmetoder när det gäller att bedöma klienters/brukares och/eller närståendes behov?

Resultaten är främst till för forskare och forskningsfinansiärer, framför allt Forte inom ramen för programmet om tillämpad välfärdsforskning. SBU kommer att använda resultaten som vägledning om angelägna områden och frågor för att ta fram relevanta forskningssammanställningar.

Så vitt vi vet är det här projektet den mest omfattande inventering av forskningsbehov inom socialtjänsten som genomförts i Sverige. Undersökningen är unik på så sätt att både socialtjänst- och brukarföreträdare deltog i samma behovsinventering och prioritering av forskningsfrågor.

Inledning

Tidigare utredningar och rapporter har lyft fram att det finns betydande kunskapsluckor när det gäller det vetenskapliga underlaget för många områden inom socialtjänstens uppdrag. Den svenska regeringen satsade därför på ett tioårigt nationellt forskningsprogram för tillämpad välfärdsforskning i forskningspropositionen ”Kunskap i samverkan” 2016 (Prop. 2016/17:50). Med tillämpad välfärd avsågs framför allt verksamhet inom socialtjänstens områden. Regeringen gav Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte) i uppdrag att inrätta och driva programmet (regeringsbeslut U2017/02404/F). Programmet syftar till att stärka klient- och praktiktäna forskning i socialtjänsten, öka samverkan mellan forskning och praktik samt delaktigheten från brukare¹ och anhöriga.

I uppdraget till Forte ingår att tillsammans med berörda aktörer utveckla ett system för att identifiera och prioritera forskningsbehov för att främja att den forskning som genomförs är relevant och efterfrågad. Forte har genomfört en rad workshoppar och möten för att ringa in viktiga forskningsområden utifrån olika perspektiv. Dessa presenterades i en strategisk forskningsagenda som ger riktning till forskningsprogrammet (Forte 2019). För att komma ännu närmare behoven av forskning bland de som arbetar inom socialtjänsten och de som tar del av insatserna, initierade Forte och Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) ett gemensamt projekt för att kartlägga dessa forskningsbehov.

Projektet genomfördes i två steg, 1) inventering av forskningsbehov och 2) prioritering av forskningsfrågor. Projektet bygger på enkätundersökningar bland personer som arbetar i socialtjänsten, personer med professionell eller privat erfarenhet av socialtjänsten och brukar- och intresseorganisationer, samt en workshop med en arbetsgrupp med representanter för både socialtjänsten och brukar- och intresseorganisationer. Projektet resulterade i en lista över de tio mest angelägna forskningsfrågorna.

Resultatet kommer att användas av Forte som underlag inom programmet för tillämpad välfärdsforskning och inom SBU:s verksamhet för att ta fram relevanta forsknings-sammanställningar (systematiska översikter)². Utgångspunkten har varit bred och omfattat alla socialtjänstens verksamhetsområden samt alla aspekter av socialtjänsten så som insatser, utredning, arbetssätt, organisation, styrning och ledarskap med mera.

¹ Det finns olika begrepp för personer som är eller har varit användare av socialtjänstens insatser och åtgärder, till exempel klient, kund, konsument. Alla begrepp har sina begränsningar. Vi använder här begreppet brukare eller klient och avser personer med självupplevd erfarenhet av socialtjänsten eller med olika typer av sociala problem. Det kan också här, i en bredare bemärkelse, omfatta närstående, anhöriga eller personer i risk.

² Sedan 2015 är SBU den myndighet som är nationellt ansvarig för att göra systematiska översikter inom socialtjänstens verksamhetsområden (SFS 2015:285, ändring i förordning 2007:1233).

Syfte

Att ta reda på vad aktörer inom socialtjänstens områden; profession och brukare, uppfattar som viktiga forskningsbehov samt hur de prioriterar dessa.

Projektet syftar även till att ta reda på om metoden för att identifiera och prioritera forskningsbehov i socialtjänsten är ett lämpligt arbetssätt.

Vilka kan ha användning av resultaten?

Resultaten från inventeringen och prioriteringen av forskningsbehov är främst till för forskare och forskningsfinansiärer. Även professionerna inom socialtjänsten och närstående välfärdsaktörer, beslutsfattare inom socialtjänstens område samt brukare och deras närstående är relevanta mottagare av resultaten. SBU kommer att kunna få vägledning om angelägna områden och frågor att göra utvärderingar på och Socialstyrelsen kan använda resultaten för att identifiera områden för systematisk uppföljning inom socialtjänsten. Resultaten kan också vara av intresse ur ett internationellt perspektiv.

Metod

I det här projektet har Forte och SBU utgått ifrån en väl etablerad metod som tagits fram av James Lind Alliance, JLA (The James Lind Alliance Guidebook). JLA är en brittisk organisation som arbetar med att identifiera och prioritera kunskapsluckor främst inom hälso- och sjukvården men även inom socialt arbete (Department of Health and Social Care 2018). JLA:s arbete syftar till att patienter och brukare tillsammans med olika professioner kommer överens om de viktigaste forskningsfrågorna.

Metoden bygger både på en enkätundersökning för att inventera forskningsbehov, men även att prioritera dessa utifrån en konsensusprocess (SKL 2009) som kombinerar en enkätundersökning (så kallad Delfimetod) med en konsensusworkshop. Workshopen är ett viktigt steg i prioriteringen där en arbetsgrupp med både profession och brukarföreträdare träffas för att ta del av varandras synpunkter och argument och nå fram till en gemensam lista över de högst prioriterade forskningsfrågorna.

I det här avsnittet görs en översiktlig beskrivning över metoden för att inventera och prioritera forskningsbehov (se även Figur 1). Se Bilaga 1 för en mer detaljerad metodbeskrivning.

Figur 1. Översikt över projektets olika delmoment.

Inventering av forskningsbehov

För att inventera forskningsbehov genomfördes en enkätundersökning. Enkäten (Bilaga 2) skickades till landets samtliga 290 kommuner och ett urval av 125 brukar- och intresseorganisationer, främst på nationell nivå (Bilaga 3). Utöver enkätutskicket fanns även möjlighet för deltagare på tredagarskonferensen Socialchefsdagarna 2018, att besvara enkäten på plats.

Frågeställningen i enkäten var vilka forskningsbehov man såg i socialtjänsten utifrån professionella eller personliga erfarenheter. Enkäten byggde på fritextsvar och var indelad i sex övergripande områden för att ge respondenten viss vägledning:

- 1 Utredning och handläggning
- 2 Insatser och aktiviteter
- 3 Tidiga, förebyggande, uppsökande insatser
- 4 Samverkan
- 5 Samhällsplanering/strukturella sociala frågor
- 6 Socialtjänstens organisation

Det fanns också möjlighet att beskriva forskningsbehov som inte ansågs passa in under något av områdena.

Enkätsvaren analyserades och sammanställdes till övergripande forskningsfrågor och mer specifika underliggande frågor. En del svar krävde viss tolkning och formulering till forskningsfrågor, till exempel om ett svar enbart angav en specifik insats i social-

tjänsten så omformulerades svaret till en forskningsfråga om effekter och upplevelser utav insatsen.

Verksamhetsområden och specifika grupper av personer med olika svårigheter och behov av stöd lades in under de underliggande frågorna för att reducera antalet frågor.

Prioritering av forskningsfrågor i två steg

För att ta reda på vilka av forskningsfrågorna som var mest angelägna gjordes en prioritering i två steg enligt JLA:s konsensusmetod.

Det första steget var en webbaserad enkät med forskningsfrågorna som sammanställdes från den första enkätundersökningen. Forskningsfrågorna och underliggande frågor skickades till samma mottagare som tidigare. Enkäten lades även ut som öppen länk på SBU:s och Fortes webbsidor och spreds via nyhetsbrev och sociala medier för att få så många svar som möjligt. Mottagarna uppmanades också att skicka enkäten vidare till sina kollegor eller organisationens medlemmar.

De som svarade på enkäten fick välja tio forskningsfrågor ur listan. Utifrån svaren sammanställdes en kortare lista med de högst rankade forskningsfrågorna utifrån antal röster, detta för att få en mer hanterbar mängd forskningsfrågor att ta vidare i processen. Eftersom det fanns en risk att gruppen med lägst antal svarande missgynnades sammanställdes gruppernas tio högst rankade forskningsfrågor och slogs ihop. Utöver dessa inkluderades även de forskningsfrågor som fått 45 eller fler röster även om de inte ingick i någon grupps tio forskningsfrågor med flest röster, för att få ett större urval i listan som gick vidare.

Det andra steget innebar att SBU och Forte tillsatte en arbetsgrupp med 12 personer: sex företrädare för socialtjänsten och sex företrädare för brukar- och intresseorganisationer. Arbetsgruppen fick återigen välja tio forskningsfrågor som de ansåg viktigast bland de högst rankade forskningsfrågorna och dessa togs med till den slutliga prioriteringen.

Den slutliga prioriteringen gjordes vid en workshop där arbetsgruppen träffades för att resonera och enas om en gemensam slutlig lista över de tio högst prioriterade forskningsfrågorna. Workshopen bestod av två moment. Först diskuterade deltagarna i mindre grupper och gjorde en egen topplista. Därefter hölls en diskussion med hela arbetsgruppen där deltagarna resonerade sig fram till de topp 10 forskningsfrågorna.

Resultat

Inventering av forskningsbehov

Sammanställningen av enkätsvaren resulterade i en lista med totalt 159 övergripande forskningsfrågor. Alla övergripande frågor och eventuella underliggande frågor finns redovisade i Bilaga 4.

Såvitt vi kan se tog svaren sammantaget upp det absolut mesta av de frågor/problem som socialtjänsten möter vilket innefattar alla stora verksamhetsområden. Det betyder att grundmaterialet från inventeringen är tämligen heltäckande.

TOTALT
159
forskningsfrågor

Totalt svarade 124 socialchefer och 44 brukar- och intresseorganisationer på hela eller delar av enkäten. Det motsvarar en svarsfrekvens på cirka 40 procent (43 och 35 procent för socialchefer respektive brukar- och intresseorganisationer). Totalt 33 svar kom in under Socialchefsdagarna. Det var personer från olika yrkeskategorier som besvarade enkäten på konferensen så som verksamhetsutvecklare, personal vid myndigheter, personal vid hem för vård och boende (HVB) med flera. De resultat som redovisas här inkluderar svaren från Socialchefsdagarna.

Socialcheferna skickade in totalt 673 svar inom dessa sju områden och brukar- och intresseorganisationerna 223 svar. Båda grupperna lämnade flest antal svar inom två områden, insatser och aktiviteter samt utredning och handläggning. Det område med minst antal svar var samhällsplanering/strukturella sociala frågor. Inom varje område kunde de svarande beskriva flera olika forskningsbehov men antalet forskningsfrågor per område och svar har inte sammanställts.

Det fanns likheter och skillnader mellan vad de olika grupperna lyfte i sina svar. Både brukar- och intresseorganisationerna och socialcheferna betonade forskningsbehov kopplade till behovsbedömning, brukardelaktighet, samverkan mellan olika huvudmän och socialtjänstens kompetens. Frågor kopplade till tidig upptäckt var något som brukar- och intresseorganisationerna framhävde medan socialcheferna betonade mer forskning om styrning och ledarskap inom socialtjänsten. En annan skillnad mellan grupperna var att brukarorganisationerna såg fler forskningsbehov kopplade till särskilda grupper av personer medan socialcheferna önskade mer forskning kring olika metoder.

Mängden text som respondenterna skrev skilde sig åt mellan de övergripande områdena i enkäten, både inom och mellan grupperna. Socialcheferna skrev textmässigt mest inom områdena socialtjänstens organisation medan brukar- och intresseorganisationer skrev mest under insatser och aktiviteter. Företrädarna för brukar- och intresseorganisationerna skrev i genomsnitt drygt dubbelt så mycket text som socialcheferna. Det ska dock poängteras att mängden text inte nödvändigtvis motsvarar antalet genererade forskningsfrågor. En del svar från brukar- och intresseorganisationerna var mer synpunkter på socialtjänstens organisation och arbetssätt, vilka inte var tydliga forskningsfrågor men medskick till socialtjänsten (samtliga svar finns tillgängliga på www.forte.se/publikation/prioriteringar-forskning-om-socialtjansten).

Prioritering av forskningsfrågor

1. Prioritering utifrån den webbaserade enkätundersökningen

Sammanställningen av enkätsvaren för prioritering av forskningsfrågor resulterade i en kortlista med de 32 högst rankade forskningsfrågorna som gick vidare i processen för prioriteringen (Bilaga 6).

Totalt svarade 584 personer på enkäten. Det större antalet svar i den här enkäten beror dels på att enkäten var öppen och fick en större spridning, men det kan även bero på att det var enklare att välja forskningsfrågor ur en redan sammanställd lista än att beskriva egna.

Av de som svarade uppgav 372 (64 procent) att de var företrädare för socialtjänsten och 65 företrädare för brukar- och intresseorganisationer samt 24 brukare eller anhöriga (totalt 15 procent). Grupperna brukar- och intresseorganisationer och brukare/anhöriga slogs ihop i analysen. 123 personer (21 procent) angav kategorin ”annat” vilket bland annat omfattade personer som arbetade på forskning- och utvecklingsenheter (FoU),

regioner, myndigheter, verksamheter så som olika boendestöd, inom LSS (Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade) och kvinnojourer men även skola, hälso- och sjukvård, forskare samt privata utförare av sociala insatser.

Antal röster per forskningsfråga varierade mellan 0–135. Alla forskningsfrågor utom en hade fått minst en röst från någon av grupperna. Totalt 18 forskningsfrågor ingick i sammanställningen av alla gruppers tio högst rankade forskningsfrågor (Bilaga 5).

Fyra forskningsfrågor var med i alla tre gruppers topp tio:

- Vilka effekter har befintliga och nya behandlingsmetoder/insatser för att behandla klienters/brukares behov/problem? (fråga nr 21)
- Vilka är framgångsfaktorer och hinder för effektiv och fungerande samverkan? (fråga nr 8)
- Hur kan brukardelaktighet utvecklas inom socialtjänsten för att förbättra situationen för brukare/klienter och socialtjänstens arbetssätt? (fråga nr 16)
- Vilka effekter får samverkan mellan olika huvudmän? (fråga nr 1)

Varje grupp hade två till tre forskningsfrågor var som inte fanns med i någon av de andra gruppers topp tio samt tre till fyra forskningsfrågor som valts av två av tre grupper.

Den forskningsfråga med högst andel röster bland företrädarna för socialtjänsten var ”Hur kan samhällets resurser samverka för att skapa förutsättningar till förebyggande insatser?” (fråga nr 3). Motsvarande fråga i brukargruppen var ”Hur kan brukardelaktighet utvecklas inom socialtjänsten för att förbättra situationen för brukare/klienter och socialtjänstens arbetssätt?” (fråga nr 16) samt ”Vilka är framgångsfaktorer och hinder för effektiv och fungerande samverkan?” (fråga nr 8) i ”annat”-gruppen.

Eftersom de olika grupperna har olika roller och perspektiv är det också förväntat att olika forskningsfrågor lyfts fram av de olika grupperna.

Förutom de 18 forskningsfrågorna som ingick i gruppers topp tio lades även 14 forskningsfrågor som fått 45 eller fler röster till kortlistan. Samtliga forskningsfrågor i alla tre gruppers topp 10-listor var med bland de forskningsfrågor som totalt sett fått 45 eller fler röster, utom en forskningsfråga som brukargruppen valt.

2. Slutlig prioritering vid en workshop

Arbetsgruppen enades om en slutlig gemensam topplista över de tio mest angelägna forskningsfrågorna vid en workshop (Tabell 1 och Bilaga 7).

Vid workshoppen arbetade deltagarna först i tre mindre, blandade grupper. Varje grupp tog fram varsin topp 10-lista och rangordnade forskningsfrågorna 1–10 (en av grupperna gjorde ingen ranking).

Därefter sammanställdes listorna. Fyra av de frågor som inte blev valda föreslogs ingå som underliggande frågor till andra forskningsfrågor de då delvis överlappade.

Efter prioriteringen i de mindre grupperna diskuterade hela arbetsgruppen de forskningsfrågor som återstod. Arbetsgruppen utgick från rankinglistan och sorterade bort de fem forskningsfrågor som fått lägst poäng. Därefter diskuterade gruppen de återstående frågorna och enades om den slutliga listan med tio forskningsfrågor.

Gruppen formulerade om forskningsfråga 104 till ”implementering, utmönstring och införande av evidensbaserad kunskap” istället för ”implementering, utmönstring och

införande av forskning”. Forskningsfråga 17 lades till 16 så att den omfattade både brukares och anhörigas delaktighet.

Arbetsgruppen valde att inte rangordna den slutliga listan från 1 till 10. Det var svårt att säga att det ena området var viktigare än det andra på grund av forskningsfrågornas breda och omfattande fokus. Flera av forskningsfrågorna överlappade i viss mån varandra. Arbetsgruppen ansåg dock att forskningsfråga nummer 104, 33, 16 och 19 var särskilt angelägna då både **implementering, utmönstring och införande av evidensbaserad kunskap, uppföljning av insatser, brukares och anhörigas delaktighet** är grundläggande för att socialtjänstens arbete ska fungera och leda till förbättringar för brukarna. Uppföljning är till exempel en förutsättning för att ta reda på effekterna av olika insatser för brukarna men gruppen menade att det inte görs i tillräckligt stor utsträckning. Det gäller även de icke-kommunala utförarna av insatser.

Den snabba framväxten av **digital teknik** ansågs också särskilt viktigt för framtida forskning. Digitaliseringen innebär ett paradigmskifte för välfärdens aktörer men det finns risk att vissa grupper hamnar utanför, till exempel personer med funktionsnedsättningar och äldre. Det är också viktigt att välfärdsteknik utformas på rätt sätt utifrån ett brukarperspektiv. Gruppen diskuterade att det är svårt att forska inom ett område där utvecklingen går snabbt och att det därför kan vara mer angeläget att forska om själva omställningen av arbetssätt och hur det påverkar verksamheten och brukarna mer än själva tekniken.

Effekter av **idéburen välfärd** ansågs som ett viktigt forskningsområde då samhället är beroende av andra aktörer som utför socialt arbete och där frågan om vilken kompetens som behövs kan ha stor betydelse för insatsernas resultat. Utöver idéburna organisationer finns andra utförare så som privata eller delvis privata/idéburna organisationer.

Gruppen lade till bostadsplanering, eller egentligen samhällsplanering i bredare bemärkelse, till frågan om **tidiga insatser**. Alla var inte helt överens om att den här frågan skulle omfatta samhällsplanering som är bredare än att enbart innefatta socialtjänstens verksamhet och ansvar. Man menade dock att allt hänger ihop och att kostnaderna i senare skede kan hamna på socialtjänsten. Samhället behöver arbeta mer förebyggande på olika sätt för att minska behovet av behandling eller andra insatser.

Samverkan ansågs angeläget då vissa brukare har många olika kontakter inom välfärds-systemet men att det inte alltid fungerar på ett bra sätt. Gruppen tyckte även att det är viktigt att hitta personer som inte fångas upp av välfärdsaktörerna, till exempel personer med beroende och psykisk ohälsa där ansvaret mellan hälso- och sjukvården och socialtjänsten är otydligt. Deltagarna diskuterade att det finns grupper där det idag kan saknas insatser till exempel vuxna personer med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning som bor hemma, hemmasittare eller personer som står utanför samhället.

Att forska mer om **effekterna av nya och befintliga insatser** var också ett område som prioriterades med motiveringen att det är viktigt att veta vad vilka insatser som är effektiva och för vilka målgrupper. En grupp som särskilt nämndes var barn som utsatts för våld i nära relationer. Både frågan om vilka verkningsfulla behandlingskomponenter som återfinns i olika behandlingsmetoder samt effekterna av öppenvårdsinsatser jämfört med placering lades till som underliggande frågor.

Slutligen efterfrågades forskning om tillförlitligheten hos **standardiserade bedömningsmetoder**. Det är viktigt att ta reda på värdet av standardiserade behandlingsmetoder för att fånga upp brukarens behov, samt tidsåtgång för administration. Bedömningen är en del av kedjan bedömning-behandling-uppföljning i den evidensbaserade praktiken.

Arbetsgruppen diskuterade också att studier som finns från andra länder behöver göras i svensk kontext då de inte alltid är jämförbara.

Fråga nr	Topp 10	Område
104	Hur kan socialtjänsten arbeta med implementering, utmönstring och införande av evidensbaserad kunskap?	Styrning
33	Vilka metoder kan användas för uppföljning av insatser?	Behandla
16	Hur kan brukares och anhörigas delaktighet utvecklas inom socialtjänsten för att förbättra situationen för brukare/klienter och socialtjänstens arbetssätt?	Delaktighet
19	Vilka är effekterna samt upplevelser gällande digitalisering inom socialtjänsten?	Digitalisering
85	Vilka effekter har idéburen välfärd?	Socialpolitik
133	Vilka effekter har tidiga insatser (universella)?	Förebygga
8	Vilka är framgångsfaktorer och hinder för effektiv och fungerande samverkan?	Samverkan
42	För vilka problem/ behov saknar socialtjänsten insatser?	Behandla
21	Vilka effekter har befintliga och nya behandlingsmetoder/insatser för att behandla klienters/brukares behov/problem?	Behandla
110	Hur tillförlitliga är standardiserade bedömningsmetoder när det gäller att bedöma klienters/brukares och/eller närståendes behov?	Utredning

Tabell 1. De tio viktigaste forskningsfrågorna som prioriterades bland de 159 forskningsfrågor som sammanställdes vid inventeringen av forskningsbehov i socialtjänsten.

Sammanfattande diskussion

I det här projektet har aktörer inom socialtjänstens områden både beskrivit forskningsfrågor inom socialtjänstens verksamhetsområden samt prioriterat de tio mest angelägna forskningsfrågorna (Tabell 1 och Bilaga 7). Forskning finansieras med offentliga medel och det aktualiserar den demokratiska aspekten att låta berörda parter få göra sin röst hörd. Därutöver betonas demokrati i socialtjänstlagen med orden ”på demokratins grund ...” i portalparagrafen. Den etiska koden för socialarbetare i Sverige tar även upp vikten av att aktivt delta i socialtjänstens kunskapsuppbyggnad (Akademikerförbundet SSR 2017).

Ett liknande arbete avseende prioritering av forskningsfrågor inom socialtjänsten har genomförts i Storbritannien, men med avgränsning till socialt arbete för vuxna (Department of Health and Social Care 2018). Resultaten är därför inte helt jämförbara eftersom det här projektet har omfattat alla socialtjänstens verksamhetsområden samt alla aspekter av socialtjänsten så som insatser, utredning, arbetssätt, organisation, styrning och ledarskap med mera. Det finns också skillnader mellan socialtjänsten i Storbritannien och Sverige, till exempel lagstiftningen, som kan ha av betydelse vid prioriteringen. Däremot omfattade listan med prioriterade forskningsfrågor från Storbritannien också frågor om brukardelaktighet, digitalisering och samverkan.

Avgränsningar

Såvitt vi vet är det här projektet den mest omfattande inventering av forskningsbehov inom socialtjänsten som genomförts i Sverige. Undersökningen är unik på så sätt att både socialtjänst- och brukarföreträdare deltog i samma behovsinventering och prioritering av forskningsfrågor. Projektet har gjort ett antal avgränsningar som är viktiga att nämna. En avgränsning är att vi i inventeringssteget, till skillnad från JLA:s metodik, till stor del har riktat in oss på socialchefer och brukar- och intresseorganisationer. Främsta anledningarna till denna avgränsning är socialtjänstens breda och komplexa område och de resurser en analys och sammanställning av ett bredare material skulle ta. Det vore dock önskvärt att även få ta del av forskningsbehov bland dem som arbetar direkt med brukare inom socialtjänsten, samt av brukare och anhöriga. Projektet har haft ett brett perspektiv gällande brukar- och intresseorganisationer och socialchefer bör, med sin centrala organisatoriska position, ha god inblick i socialtjänstens hela verksamhet och därmed ha en överblick över behoven av mer kunskap.

Vi har av resursskäl inte gjort en heltäckande kartläggning av forskningsläget för att verifiera att forskningsfrågorna är vetenskapliga kunskapsluckor. Dock har SBU och Socialstyrelsen publicerat ett stort antal rapporter inom området (www.sbu.se/sv/publikationer/socialtjanst/). Rapporterna har påtalat att det för majoriteten av frågeställningarna finns behov av ytterligare forskning. Utöver primärstudier kan det för vissa frågor snarare finnas ett behov av systematiska översikter än mer enskilda studier. De vetenskapliga kunskapsluckorna behöver verifieras inför respektive forskningsprojekt och motiveras i ansökan om forskningsmedel.

Enkäten för inventering av forskningsbehov

Undersökningen är unik då den tar ett helhetsgrepp om socialtjänsten men det var också en försvårande faktor då forskningsfrågor som kom in var övergripande och vissa svar allmänt skrivna. Det är möjligt att vi hade fått mer detaljerade svar om undersökningen hade varit avgränsad till en viss målgrupp som till exempel placerade barn, vuxna personer med missbruk eller till specifika verksamhetsområden. Det finns dock inget som hindrar att sådana prioriteringar görs i något senare skede. Då kan denna övergripande prioritering fungera som ett viktigt underlag. Vi bedömde att det i ett första steg var angeläget att ta ett helhetsgrepp om forskningsbehoven i socialtjänsten för att få en översiktlig bild över angelägna forskningsområden.

Enkäten skickades till socialchefer i alla landets kommuner via registratorsfunktionen. Svarefrekvensen var dock låg (43 procent) vilket delvis kan bero på att utskicket, av olika anledningar, inte nådde fram till alla socialchefer. Det kan också bero på att enkäten ansågs svår att svara på, tidsbrist eller att det inte är så vanligt att man blir tillfrågad om forskningsbehov. Det fanns kommentarer både bland socialchefer och brukar- och intresseorganisationer om att enkäten var svår, för bred och tidskrävande. Samtidigt uppgav flera att enkäten var bra och viktig.

Svarefrekvensen var låg trots nära samverkan med både NSK-S, SKL och RSS. En kartläggning av socialtjänstens behov av kunskapsunderlag, som genomfördes utan involvering av dessa aktörer, bland ett slumpvis urval av socialtjänstens enhetschefer gav en liknande svarefrekvens som vår undersökning (Socialstyrelsen 2015). Undersökningarna är dock inte helt jämförbara och vi vet inte hur svarefrekvensen hade sett ut utan samverkan i vår undersökning. Även bland brukar- och intresseorganisationerna var svarefrekvensen låg (cirka 30 procent). Det fanns ingen motsvarande samverkan med brukar- och intresseorganisationer för att sprida information om enkäten bland dessa organisationer.

En annan aspekt var utformningen av enkäten för att inventera forskningsbehov. Det finns både för- och nackdelar med öppna och styrda frågor. Vi valde att ha mer öppna frågor för att undvika att styra de svarande mot förutbestämda områden. För att ändå ge viss vägledning till den svarande delades enkäten in i några övergripande teman med vissa exempel för att konkretisera (Bilaga 2). Exempelen blev styrande till viss del då flera socialchefer bara skrev de ord som gavs som exempel utan vidare förklaring eller precisering.

Prioritering av forskningsfrågor - en demokratisk men svår process

Viktigt med
olika perspektiv

Prioriteringen av forskningsfrågorna skilde sig delvis åt mellan den webbaserade prioriteringen och den slutliga topplistan. Vissa forskningsfrågor som många röstat på kom inte med i den slutliga listan och andra frågor kom med som inte fått flest antal röster tidigare. Detta belyser dynamiken när en arbetsgrupp med olika perspektiv träffas för att diskutera vilka frågor man anser viktigast. Att sammanfoga dessa olika perspektiv är en viktig del av konsensusprocessen.

Arbetsgruppen ansåg att alla forskningsfrågorna var viktiga och att det var svårt att prioritera, mycket på grund av att frågorna omfattade hela socialtjänsten. I arbetet med att ta fram topp 10-listan slogs flera frågor ihop, mer än att frågor plockades bort. En lärdom är att ett brett område också leder till mer övergripande (icke-specifika) frågor. Övergripande frågor är dock av relevans för kommande utlysningar då det också ger utrymme för forskarna att precisera frågorna till mer forskningsbara frågeställningar. De underliggande frågorna är mer preciserade och nämner olika målgrupper vilket kan ge ytterligare underlag till forskarsamhället om forskningsbehoven.

En användbar metod för att identifiera och prioritera forskningsbehov

Utöver att ta reda på angelägna forskningsfrågor i socialtjänsten utifrån ett professions- och brukarperspektiv syftade projektet till att ta reda på om denna metod är lämplig för att identifiera och prioritera forskningsbehov i socialtjänsten. Fördelen med den här metoden, jämfört med till exempel fokusgrupper, är att vi nådde ut till en större grupp av personer. Fokusgrupper kan vara att föredra för att få mer omfattande och djupare svar i olika frågor men det finns också en risk att samma personer tillfrågas och kommer till tals. En viktig del av metoden är att enkätundersökningar kombineras med en workshop för att få en interaktion mellan olika personer. Det ger en möjlighet att diskutera och motivera valen av forskningsfrågor samt att se saker ur nya perspektiv som kan inverka på vilka forskningsfrågor som väljs ut i slutändan.

Utmaningen med arbetssättet är att det är tids- och resurskrävande och svårt att få tydliga svar i enkätundersökningen samt risken att få svarar på enkäten. Det är ett nytt arbetssätt att som myndighet involvera så många personer som vi gjort i det här projektet.

En möjlig kritik av processen att prioritera forskningsfrågor och att producera topplistor över forskningsbehov är att listorna endast återspeglar de deltagande individernas åsikter snarare än de större populationer som de representerar, vilket potentiellt leder till en svag extern validitet. Sammansättningen av paneler i konsensusprocesser är ett avgörande och svårt steg. Det skulle vara möjligt att ha flera paneler parallellt för att kunna bedöma tillförlitligheten, vilket inte gjorts den här gången. Ett liknande arbete genomfördes däremot när den strategiska forskningsagendan till programmet för tillämpad välfärds-

forskning togs fram av Forte (Forte 2019). De åtta prioriterade områden³ som presenterades i agendan avspeglar väl topp tio-listan.

Processen för att ta fram agendans prioriterade områden var snarlik arbetet i det här projektet men utgick från hearings med olika aktörer, inklusive forskare, för att identifiera forskningsområden. Att de båda snarlika arbetena landar i samma frågor visar på att det finns en representativitet i de prioriterade frågorna.

Deltagarna i arbetsgruppen var övervägande positiva till arbetet. Bland annat lyfte många fram att det var förmånligt att få vara med och att få möjlighet att påverka. Betydelsen av olika perspektiv i arbetsgruppens sammansättning var något som värderades högt. Några ansåg att det var något enklare att arbeta i de mindre grupperna än hela arbetsgruppen tillsammans då det gav mer utrymme till diskussion och möjlighet för alla att komma till tals. Workshopen kräver med andra ord en hel del av deltagarna för att ta plats i gruppen och göra sin röst hörd, särskilt i diskussionerna med hela gruppen. Det krävs också av moderatorn att se till att alla är kommer till tals och får möjlighet att påverka.

Sammanfattningsvis är metoden ett användbart arbetssätt för att identifiera och prioritera forskningsbehov. Arbetet med den strategiska forskningsagendan visade att hearings och workshoppar för att identifiera forskningsfrågor i slutändan kan leda till samma slutsats som den här metoden. Materialet från enkätundersökningen med forskningsfrågorna och de underliggande frågorna är däremot mer omfattande och detaljerat än dokumentationen från de hearings som hölls i arbetet med agendan. Materialet bör därför vara användbart för både forskare och socialtjänstens arbete med kunskapsutveckling (se bilagor på www.forte.se/publikation/prioriteringar-forskning-om-socialtjansten).

Ett
användbart
arbetssätt

Nästa steg

Resultaten kommer att fungera som underlag till arbetet med det nationella programmet för tillämpad välfärdsforskning och utlysningar av forskningsmedel samt i SBU:s verksamhet för att ta fram relevanta forskningssammanställningar (systematiska översikter). Vi uppmantrar forskare att ta del av resultaten i planeringen av framtida forskning och att man anger i sin forskningsansökan till Forte om forskningsprojektet som man söker finansiering för adresserar något om de prioriterade forskningsfrågorna. Vi uppmantrar även forskare att involvera praktiken i forskningen liksom att professioner som arbetar med socialtjänstfrågor tar del av resultaten och etablerar kontakter med forskare för att bli delaktiga i forskningsprocessen.

³ Effekter av interventioner, Metoder för att utreda individers behov av insatser, Socialtjänstens förebyggande och tidiga insatser, Implementering, förändrings och förbättringsarbete, Sammanhållna insatskedjor och samverkan, Brukarmedverkan/delaktighet, Digitalisering och välfärdsteknik, Ideell och privat sektor som utförare av socialtjänstens insatser

Projektgrupp

Namn	Roll	Organisation
Stella Jacobson	Projektledare	Forte
Therese Åström	Projektledare	SBU
Gunilla Fahlström	Projektledare	SBU
Marie Österberg	Projektledare	SBU
Sara Fundell	Administratör	SBU
Emilie Löfgren-Jarl	Forskningsadministratör	Forte
Peter Carlsson	Praktikant, medverkade i analys och sammanställning av enkätsvar	Stockholms universitet
Jessica Tell	Projektledare kommunikation	SBU
Åsa Fagerström	Kommunikatör	SBU
Therese Löfbom	Kommunikatör	Forte
Marie Lann	Kommunikatör	Forte

Arbetsgruppen för prioritering av forskningsfrågor

Namn	Organisation	Företräder
Anki Sandberg	Nationell samverkan för psykisk hälsa (NSPH)	Brukar/intresseorganisation
Maja Ahrman	Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)	Brukar/intresseorganisation
Therese Reitan	Riksförbundet mot alkohol- och narkotikamissbruk (RFMA)	Brukar/intresseorganisation
Patric Stoor Karlberg	Stadsmissionen	Brukar/intresseorganisation
Frida Fröberg	Rädda barnen	Brukar/intresseorganisation
Gustaf Bucht	SPF Seniorerna	Brukar/intresseorganisation
Staffan Näslund	Skellefteå Kommun	Socialtjänsten
Camilla Blomqvist	Norra Hisingen, Göteborgs Stad	Socialtjänsten
Lena Holmlund	Göteborgsregionen	Socialtjänsten
Stefan Heinebäck	Nyköping kommun	Socialtjänsten
Lotta Wigen	Lidingö kommun	Socialtjänsten
Ingemar Ångman	Örebro kommun	Socialtjänsten

Bindningar och jäv

Deltagarna i arbetsgruppen har i enlighet med SBU:s krav inlämnat deklARATION rörande bindningar och jäv. Dessa dokument finns tillgängliga på SBU:s kansli. SBU har bedömt att de förhållanden som redovisas där är förenliga med kraven på saklighet och opartiskhet.

Referenser

Akademikerförbundet SSR. *Etik i socialt arbete—Etisk kod för socialarbetare*. 2017.

Tillgänglig: www.socionomauktorisering.se/wp-content/uploads/2017/05/Etik-och-socialt-arbete-2017-w.pdf

Department of Health and Social Care. *Priorities for Adult Social Work Research. Results from the James Lind Alliance Priority Setting Partnership for adult social work*. 2018.

Tillgänglig: www.jla.nihr.ac.uk/priority-setting-partnerships/adult-social-work/

Forte. *Strategisk forskningsagenda för det nationella programmet om tillämpad välfärdsvetenskap*. 2019. *Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte)*. ISBN: 978-91-88561-19-0.

James Lind Alliance. *The James Lind Alliance Guidebook*. Version 5. 2013.

<http://www.jlaguidebook.org/>.

Prop. 2016/17:50. *Kunskap i samverkan—för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft*.

Tillgänglig: www.regeringen.se/4adado/contentassets/72faaf7629a845af9b3of-deref6b5067/kunskapisamverkanforsamhalletsutmaningarochstarkt konkurrenskraft-prop.20161750.pdf

SKL. *Konsensusmetoder inom hälso- och sjukvård. En kunskapsöversikt*. 2009.

Sveriges Kommuner och Landsting. ISBN 978-91-7164-486-2.

Socialstyrelsen. *Socialtjänstens behov av kunskapsunderlag. En kartläggning*. 2015.

ISBN: 978-91-7555-282-8

www.forte.se

Produktion: Granath, Stockholm 2019
Omslagsbild: Folio
ISBN: 978-91-88561-21-3
Forte - Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd
Box 894, 101 37 Stockholm
Telefon: 08-775 40 70, e-post: forte@forte.se